HERNANI 1962

Larrañaga ta Iruretagoiena, apaiz gipuzkoarrak egin duten Gizarte aztarpenak jardunaldi bat merezi du gure aldetik. Gure erietako jendetza, gizarte-galak, giza-aurrerapena ta dirutza kontuak maiz aitatzen ditugu, baiña beti buruz ari gera ezeren aztarketarik egiteke.

Gure ezaguera jakitez eta zeaztasunez egiña ezpada, kontu oietan ezin diteke urratsik aurreratu. Orregatik bi apaiz auen lana, egin dutenaren gain dagola iruditzen zaigu.

Ezta gaurko Ernani'ren aztarketa bakarrik, (Ernani 1962, gaur 1964'garrenean zerbait aldatua degu); lan au gero egin ditezkenen ispilluta erakusgarri izan diteke, egiteko auek nola burutzea komeni dan jakiteko. Orrela joka bear da, izan ere, gure giza-auzia, dirukontua ta giza-mailla aztertu nai ba-ditugu.

Euskalerriko beste erri askok, ikasi bezate beste ainbeste egiten. Ta ala gure erriko izaera ta gaurko egoera diran-diranean *ezagutzeko bidea arkituko genuke. Gutxigoraberako kontuekin ezin diteke ezer egin.*

Onelako egitekoak alegin aundia eskatzen dute, noski, ta iñoiz diru eralgiketa zenbait ere bai. Baiña ontan gastatzen dana, ez da errekara jaurtikitako dirua izango.

Or dute landa zabala gure Aiuntamentu ta Diputazioak, lanik ederrena burutzeko. Gure Lantegi-nausiak, Alkarguntza edo Cooperativak, Ekintza Katolikoa'ren antolaketak, jakintza-Elkarteak. Eta abar alkar ditezke azterketa auek antolatzeko ta burutzeko.

Oiek guziei aurrean jartzen diegu ERNANI 1962 eztarpen au. Lan auetan ariko diranak gaurtik aurrera liburu ori irakurri bearra izango dute. Ezta giza-antolaketarik egingo gure artean, aurrelari auen orriak begiztatu gabe.

Kanpotik datorkigun arrotz-taldea ta gure euskeraren biziaz ariko geranean, zeatz meatz aitatuko ditugu oraindik liburuxka ortako gai ta ondorenak. Bitartean or daukagu guzion ispillu ta maixu.

EUSKERAN AIDE BERRIAK

«Bide-giroak» dala-ta...

(JOSE MARI ARANALDE'RI ERANTZUNA)

Ba-natorkizu, Aranalde jauna. Berandu xamar. Ikasi bearrekoak bukatu zai egon natzaizu.

Lenbizi esan bear dizut etzenuela ulertu nire esanaiaren muiña, nik nai nuanez beintzat. Gañera, deritzait, aurre-irritzi edo prejuizioen olioz ongi igurtzi zenuela luma. Bestela, nola demondre kritikatu zenezaken iritziemallea kritika-gaia, ots, liburua bera ezagutu aurretik?

Ez nuen nik baztertzen baserriko izkuntza, or ikusten baitut euskeraren aberastasun joria. «Baserrikeri» itza Muxika'k bere itzaurrean dakarren esanaiean nekarren nik. Guk erderaz «casherismo» deitzen diegu orain arteko gure literatura askori, gure betiko xinplekerieri. Beti baserria kantatzen, gure argumentuak maiz eta sarri atxurretik eta ikuflutik ez baitira ateratzen.

Lelokerien aurka noa, euskal-literaturari inuxentekeriak kendu nai dizkiot. Zaku batean gorde nai nituzke milla bider entzundako ipui gatzik gabekoak. Oien ordez, betor edozeñen arima iñarrosi lezaken eguneko argumentua, bizituz gatozen giro existentzialista oni gezurrik esaten eztiona. Guk, zoritxarrez, eztugu orrelako kezkagarririk eman. Itz polittakin konformatu gera, gauz berdiñak esaten eta, geienetan, euskal-idazleak alkar-kopiatzen. Ez al da egia, Aranalde? Nik «baserrikeri» itzarekin auxe aditzen nuen, ta ez «literalki» zuk artu zenuen bezela. Zuk itzari —etimologice— begiratu zenion ta ez sentiduari. Orregatik eman zenizkion nunbait orrenbeste jira-bira!

«Orixe, Lizardi»... ta ekartzen dizkidazu. Eztut gutxiesten oien nortasun goren-gorenekoa. Aldez beste, puntaren puntan dauzkat. Bañan jakizu, oiek *sortzalle* izan zirela, «jenioak» sortzez. Ala ere, aundiagoak izan zitezkean. Oiek bete zuten orduko bizitz-kondaira, aurreko jakintsuak bete zuten bezela. Gaur 1964'an gaude. Arnasaldi berri batean. Eta aldakuntzari kaso egin bear diogu. Kanpoko literaturak orpoz-orpo jarraitzen du gaurkotasunaren pausajea. Guk zergatik ez? Mugak jarri bear al dizkiogu euskerari? mugak sentimendueri? zergatik gezurtatu konzientzia? Ez ta ez! Barrenak gauz bat agintzen badit, zergatik adirazi aldrebes sentitzen dudanaren kontra? Naiago dut egizale izan, gezurti izan baño len.

Ta, mesedez, «euskera gorbataz dotoretu» ori metafora bat da; ta metaforak toreatzen ibiltzea zozokeri bat duzu. Metaforak sentidu zabala dauka. Emen ere zuk gauza estuegi artu zenuen. Gorbata, gañera, apaintzeko elementu bat izanik, edozeñi datorkio jator, gure «bluxa ta abarkak» baño apañago iñolaz ere...

Aranalde jauna, ez ditut estranjeriar-bideak zabaltzen euskera ikasteko, mensaje aberatsago bat lortu-asmoz baño. Gauz ontan «erri-zulo» bakarrik izatea galterako zaigu. Urkizu ta Uitzi ez ditut ukatzen, bañan gaur sagastian geldituta ez duzu jakingo nungo estetikan ibilli.

«Farsante» bat ez naizela jakin dezazun, eta teoriaren gañetik, ona emen gustatzen zaizkidan lau-bots bat literatura-saio: Peru Leartzako, Ekunkari izkutua, Araibar, Elorri, Harri ta Herri... (Emen literaturaz ari natzaizu, ez jakintza-liburuaz). Auek badakite urietako zurrunbilloan igeriten; ; ba-dakite bizimoduaren bi aldeak, onak eta txarrak, larrutzen; ba-dakite lirismoan sakontzen. Ots, examin-gai bat dakarkiote irakurleari. Iges egin digute «tautoloji» aspergarritik. Eta euskera-bizitasunaren onerako uste dut. Konpreni ezpaninduzun, auxe duzu nire esana. Irakurri «Bide-giroak» eta esan ondoren ur berririk ba-dakarren ala ez.

Bukatzeko, oar bat. Zenion: «...berria ez baita on, berriz, eta zarra ez txar, zarrez». Au ondo dago «slogan» bezela. Bañan ez beti. *Noiz, nun eta nola* adberbioeri kaso egin bear zaie. Pentsakera relatibismoaren egatan dabill. Eta ibilliko da!

ARRITOKIETA

GABRIEL ARESTI

poeta, arro, ero,... ta biraolari?

Konturatu gabe pasatuko zitzaidan lagunak esan ez balidate. Ala irakurri dut Z-A 67-an Gabriel Aresti-ren HARRI eta HERRI liburuaz E-tar J. A. bilbotar jaunak dioena.

Zalaparta itzela jaso oi du liburu onek Bilbon; ez nau batere arritzen. Ezta aldeko ta kontrakoak ugari izateak ere. Bai, ordea, bilbotar jaunaren azken itzok: «Laster agertuko dau beste gazte batek poema barri bat, izen onegaz: «Arro eta Ero»... ta biraorik gabe».

Aresti poeta on ala txar delako gorabera, or konpon. Libre gera iritzi ta gustoak izateko. Arro ta

ero dalakoa... or konpon ori ere, esan nai duenaren kontura. (Izenpeturik esatekotan). Baiña ta biraoen ori?

Nola ulertu bear dudan ez nago ziur. Lagunen baizuek itzez itz ez artzeko esan didate. Etzegoela, dudarik gabe, Aresti biraolaritzat salatzea E-tarraren asmoan. Ala izango al da. Ez dakit. Dana dala, gutxi inporta dit E-tarraren asmoak. Aren baimenarekin, gaitz jeneralago baten kontra nator.

Nun demonio aurkitu dizkio liburu oni biraoak iñork? Nik, itsu egon bear dut iñundik ere, ez dut bat bakarrik topatu. Ta billa ibilli naiz. Ez dut iñor publikoki ta jendearen aurrean biraolari salatzeko zerarik aurkitu. Beste amar milla gauza aurkituko nizkioke, bearbada. Biraorik, ez.

Frasetxo bategatik ixillean pasatzen utzi nezakean. Etzait egoki iruditu, alare. Irakurlea gelditu diteke Aresti ez dakit zein dalakoan. Ba-dakit nola sentitzen dan uskeriatxo utsalenagatik bati herejla, birao ta beste olako anatema jeneroak bizkarreratzea. Orduan, errezegi esandako frasetxorik txikienaren kontrako deabrua sartzen zaio bati, infernu osoarekin barrenerai-ño sartu. Esaera merke asko da kaltegarri ta erremediatzeko galesti.

Egun zahar batean zaplastako garratza ematen zien Orixe zanak PERU LEARTZA-koaren duda mingarriai. «Unamuno, Leartza, ta olako oiek, guk aiña duda ta kezka izan ote dute fede-gauzetan? Ez diegu ohore ori emango. Santuago ta eraso geiago». Eta nik pentsatu nuen Orixe argia ekiboko batean zebillela au ldaztean.

Peru Leartza-koak etzituen irakurri ta goiko itz oiek etzioten miñik eman. Ala obe. Ezagutzen dut Leartza-ren zati bat dugunon arteko (alegia, gizonik geienok, nire iritzian) bat baiño geiago, esaera orrek minduta. Txillardegi bera, iñor baiño geiago. Intziri bat bezala irten zitzaion: «Leartza gizajoari beroaldi batean olakorik itzuri balitzaio...» Eta: «Kontuz! Etzazute epai: santuen Santuaren itzak dira».

Zer ikusi bear duen gure kontuarekin onek? Gaitz bera dalakoan aipatu dut. Minbera da gure kristautasuna. Susmoz betez. Baztar danak sorgiñez betetzen ditu (gaitz zaharra, beraz), nunaitik zelatan asmatzen ditu etsaiak. Sendotasunikan gabea. Ez gaude erlijio askatasunerako eziak, ez. Onak gaude gure aldameenean protestante, ateo ta gaiñuntzekoak, eskubide berdiñekin ametitzeko. Ta utsa benetako herejea azkar arrapatu baizik egiten ez danean.

Eta santua ez dan kulpa gabea...

HARRI eta HERRI liburuari nik ez diot biraorik aurkitu. Gustatuko litzaidake, ba, E-tar J. A.-k banan banan seiñalatuko balizkit.

Iraiñik ez baiño maitasuna aurkitu dut nik liburu orretan Jaungoiko ta Jesukristo-ganako.

Ez asko moduzko maitasun beraxka, biguinkeriazkoa. Militantearen amodioa baiño. Giartsua, zaintsua. Jainkoaren billa dabillenaren kantua. «Nun da zeruko atea? —Kanta dezagun batea!— Apur dezagun katea!» Edo, «Nundik etorria —izanen da— argia?» —Nire fede— garbia?».

Z-A 67 irakurri izan ez banu etzitzaidan sekula santa kaskarretik pasatuko liburu onetan iñork biraoak aurki zitzakeanik.

Baiña ba-dirudi buruan zeuzkala Aresti-k biraolari joko zutenak, intuizioaren argiak ekarrita: «Egun batean —munduak akabatuko dira...— eta haren (Jainkoaren) eskuman —jarriko dira— ezkerrekoak». Eta beste Euskera garbia izendatuan dioena: «eta nire arimaren kolorearen kontra munduko —zezen eta aker eta ahari guztiak— oldartuko badira ere seiñaleak izanen dira zeruan».

Eta batez ere gizona maite du Aresti-k: «Gizonaren alde nagoela, behin Zorrotzako portuan prometitu nuen bezala... Hala da, ni egiaren alde nago, gizona eta egia batera doazalako».

Ez dagoela Jainkoa maitatzerik gizona maitatu gabe, San Joanek esandakoa da. Ta Batikano San Paulo-rekin, mundu onetako gauza agirietatik Jainko izkutua ezagutzera iritxi gintezkeala. Ez litzake, ba, biurriegia izango Jainkoa maitatzeko biderik aukerakoena gizonaren maitasuna dala esatea.

Onekin guztiarekin ez naiz iñoren kontra ari. Izenez ez. Izanez baietz espero dut. Eizari ordez, itzalari botatzen diot tiroa. Nik ez baitut iñor il nai, ortzak erakusten dituan piztia izutu baiño.

Eta nik ba-dakit, Aresti-k berak

esanda, liburu onen sentidu naturalean ez dala birao sentidurik. Baiña etzegoan, noski, esan bearrik.

Moralistak eta teologoak esaera bat kritikatu aurretik esandakoaren berezko sentidua ezaguru bear dute. Entzuten diogunean bati, «esto no lo sabe ni Dios», «Cierto como que Dios existe», ta olako makiña bat, etzaigu biraoa entzuten dugunik iruditzen.

Gero, azkenik, ikusiko da zeruari errespetoa galdu al zaion. Esate baterako, zer irudituko litzaioke E-tar J. A. jaunari Aresti-ren poema batean Jainkoa moskor batekin, zezen batekin konparatuko balitz? Biraoa? Niri ez. Birao arriskurik ez duan norbaitek egiña da konparaziu ori...

Beste zerbait litzake birao itzak emen birao estetikoa adierazi nai baligu. Ala balitz, poz-pozik geldituko nintzake errekako ura zigorkatzen jardun naizela jakitearekin. Dana alperrik izan ez dan itxaropenean. Orain, bukatu aurretik, nire susmo apika fundamentu gabekoa nai nuke azaldu. Bearbada besteari bizkarreratzen diedan okerra neronek kometatzen dut.

Nire artean sarri egon naiz Aresti-ren au eta Txillardegi-renak eta beste «alako» daukaguntxoa ez ote

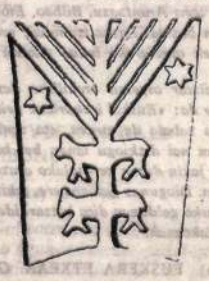

dan herejetzat, biraolaritzat, komunistatzat (!!!) kondenatzen, beste alde batzuetatik gustatzen etzaizkigulako. Errexena sustrai sustraltik jo ta ankaz gora botatzea baida.

Gustatzen etzaionari ez diogu kritikatzeko eskubiderik moztuko. Eskubide geiegitxo moztu zaizkigu dagoaneko. Ta kritika modu bat satira dugu. Ederki. Ederki dagoanean.

Jakin nai nuke zenbaitek esango luketen Aresti-k esan duan «beti paratuko naiz gizonaren alde», ura. Eta jakin nai ere, zenbaitek berrituko lukean Txillardegi-rena (autsak arrotu dizkiguten bi liburu alkartzeko): «Serbitzari naiz jaotzaz... Zoritxarrez, ez du Jainkoak itzegiten; baña beartiak itzegiten didate bere ordez, edo Arek auen aoaz... Miren-ek bear nau; nereak bear naute... Aientzat bizi bear dut». (Leturia-ren egunkariak tesi au duala esan genezake ta alare ba-dirudi gutxi konturatu dirala). Eta Aresti-ren «Nire aitaren etxea-defendituko dut», poema zoragarria.

Laister agertzeko poema orrek «Arro ta Ero» tituloak adierazi dezaigukeana baldin bada beintzat, lagun urkoaren kontrako biraoak obeto izango dituala, sobrare, pentsatzen dut, karidadea baiño. Gauden zai.

Esandako guztiak esan arren, eztabaida geienetan oi dan bezala, seguru asko, eztago E-tar J. A-ren eta nire artean alde aundirik. Eta berdintsu litzake balego. Dana dala, uzten badit, nire bostekoa eskeintzen diot etsai ezezagunari.

Anarteraiño, ta nire iritzian, HARRI eta HERRI-n eztago biraorik, eta kalte baiño on askoz geiago espero dut liburu onetatik.

JOSE AZURMENDI ARANTZAZUKOA

ORMAZA

Arrain eta barazki umao-egillea

Ikur ezaugarriak: «ORMAZA» - «RAF» - «CHO»

Lantegiak: BERMEON - San Juan de la Arena (Asturias'en) Mundakan eta Mañerun (Naparruan)

— ZER GURA DOZU?
— ORMAZAN ARRAIN ETA BARAZKI.
— O! GAUZA ONA ZER DAN BEINTZAT BADAKI.

BERMEON: Ukñak: 95 eta 580.